

بهره وری از شعار تا عمل؛

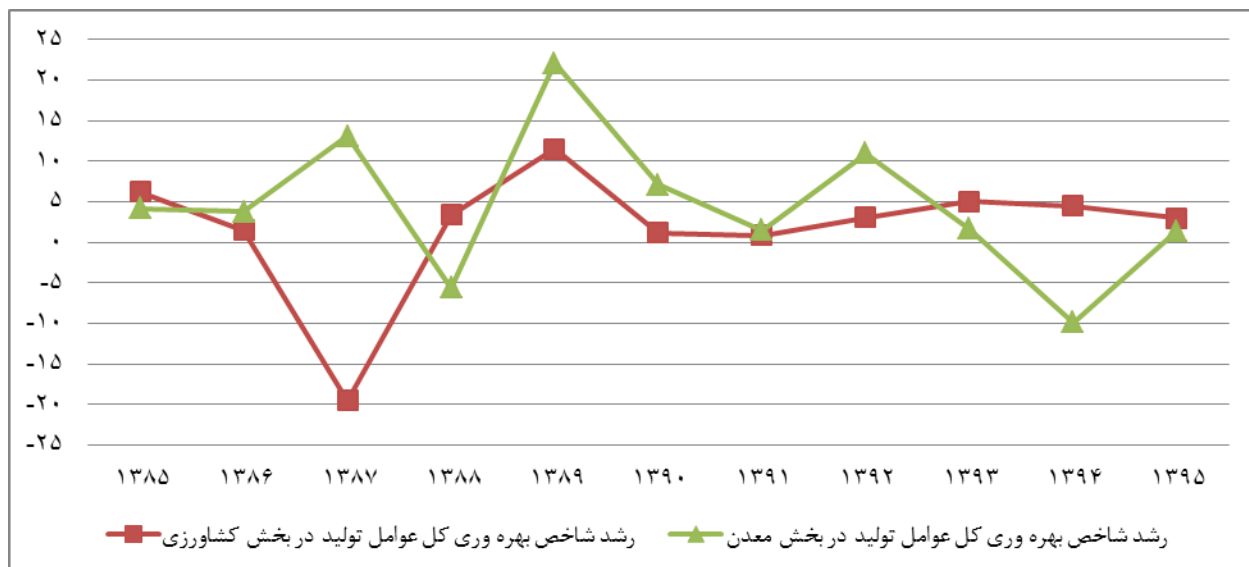
موانع بهره وری حوزه کشاورزی و معدن استان و راهکارهای آن

براساس آمار رسمی سازمان ملی بهره وری، وضعیت بهره وری در کشور و به تبع آن در استان کرمان در سال های گذشته سیر قابل قبولی را طی نکرده و موفقیت چندانی در تحقق مقادیر هدف گذاری شده در برنامه های توسعه حاصل نشده است. ارزیابی شاخص های بهره وری نشان می دهد رشد سالانه بهره وری طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۹۶ پایدار نبوده و متوسط نرخ رشد سالانه شاخص بهره وری کل عوامل تولید نزدیک به صفر گزارش شده که گویای نقش خنثی بهره وری در رشد اقتصادی کشور است. این درحالی است که در برنامه چهارم و پنجم توسعه کشور سهم بهره وری از رشد اقتصادی به ترتیب ۳۱,۳ و ۳۳,۳ درصد پیش بینی شده بود. طی سالهای برنامه چهارم توسعه، بهره وری به طور متوسط سالانه سهم ۱۵/۷ درصد از رشد اقتصادی را به خود اختصاص داد اما در سال های برنامه پنجم شاهد تاثیر منفی بهره وری بر رشد اقتصادی بودیم و طی سال های ۱۳۸۴-۱۳۹۶ به میزان ۰,۱ درصد بوده است. این درحالی است که تولید ناخالص داخلی طی همین دوره رشد سالانه ۲,۵ درصدی را تجربه کرده است که نشان می دهد بهره وری نتوانسته سهم قابل توجهی در رشد اقتصادی داشته باشد.

به عنوان مثال جدول ذیل مقدار شاخص بهره وری کل عوامل تولید و نمودار میزان رشد این شاخص طی سال های ۸۴ تا ۹۵ را در دو بخش کشاورزی و معدن کشور نشان می دهد. همانطور که مشخص است رشد بهره وری در این بخش طی دوره مطالعه علاوه بر این که وضعیت پایداری نداشته همچنین به جز در موارد معدود روند نزولی است و مسیر قابل قبولی را طی نکرده است.

سال	شاخص بهره وری کل عوامل تولید بخش کشاورزی	شاخص بهره وری کل عوامل تولید بخش معدن
۱۳۸۴	۹۹	۶۶
۱۳۸۵	۱۰۵	۶۹,۱
۱۳۸۶	۱۰۷	۷۱,۷
۱۳۸۷	۸۶	۸۱,۱
۱۳۸۸	۸۹	۷۶,۵
۱۳۸۹	۹۹	۹۳,۳
۱۳۹۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۳۹۱	۱۰۱	۱۰۱,۵
۱۳۹۲	۱۰۴	۱۱۲,۶
۱۳۹۳	۱۰۹	۱۱۳,۳
۱۳۹۴	۱۱۴	۱۰۳,۱
۱۳۹۵	۱۱۸	۱۰۴,۵

*منبع: گزارش رسمی سازمان ملی بهره وری (سال مبنا: ۱۳۹۰)

با این وجود در برنامه ششم توسعه از ۸ درصد رشد اقتصادی پیش بینی شده برای استان کرمان، ۲،۸ درصد از محل ارتقای بهره وری تعیین شده که اگرچه کمی دست نیافتنی به نظر می رسد اما در صورت تحقق می تواند به معنای صرفه جویی ۶۰ هزار میلیارد تومانی در سرمایه گذاری باشد! به علاوه وجود ظرفیت های بسیار در استان کرمان و عدم تناسب ارزش افزوده ایجاد شده در بخش های مختلف اقتصادی استان با این ظرفیت ها اهمیت و ضرورت پرداختن به این موضوع را صدافزون می کند.

در نتیجه مرکز مطالعات اتاق کرمان بر آن شد تا با گفتگو با خبرگان و صاحب نظران حوزه های کشاورزی و معدن که بیشترین پتانسیل رشد ارزش افزوده استان را دارند مورد بررسی قرار دهد و مهم ترین مشکلات موانع بهره وری ایشان و راهکارهای عملیاتی برای رفع آن ها را شناسایی کند. در این نوشتار خلاصه ای از این تلاش به تحریر در آمده است.

کشاورزی:

برای نمایش اهمیت و نقش پررنگ استان کرمان در کشاورزی کشور همین بس که استان کرمان ۲۰ درصد کل باغات کشور را به خود اختصاص داده و رتبه اول سطح زیرکشت و رتبه اول تولید و رتبه اول ارزش اقتصادی را در تولید پسته، رتبه اول سطح زیرکشت خرما و سطح محصولات جالیزی، رتبه دوم سطح زیرکشت و میزان تولید و ارزش اقتصادی گردو، رتبه دوم سطح زیرکشت گل محمدی، رتبه چهارم سطح زیر کشت و ارزش تولیدی ذرت و رتبه پنجم سطح زیر کشت مرکبات را در بین استان های کشور داراست.

با این وجود کشاورزی استان از منظر بهره وری آن چنان که باید خوب ظاهر نشده است به عنوان مثال مطابق بررسی های انجام شده در بخش شمال استان، سال گذشته بازدهی محصولات باغی تقریباً ۳۰۰۰ تومان به ازای هر متر مکعب آب و بازدهی محصولات زراعی تقریباً ۱۰۰۰ تومان به ازای هر متر مکعب آب بوده است و در صورتی که قیمت جهانی آب (تقریباً ۲ دلار به ازای هر متر مکعب) ملاک عمل قرار گیرد (و نه قیمت یارانه ای آن) می توان مدعی شد که این میزان بازدهی حتی هزینه آب مصرفی خود را نیز پوشش نداده است!

به گفته بسیاری از صاحب نظران در بخش کشاورزی مشکل اساسی در درک مشترک، همه جانبه و عملیاتی از موضوع بهره وری است. در نتیجه نه در زمینه بهره وری آب که ظاهراً مورد توجه همگان قرار دارد و نه در موضوع خاک و بدتر از آن نیروی انسانی

شرایط مناسبی وجود ندارد. قطعاً یکی از عمده ترین موانع در این زمینه ضعف نفوذ دانش است. رویکرد سنتی کشاورزان و عدم استقبال و پذیرش کشاورزان سنتی از روش های جدید و بهره ور باعث شده آن طور که باید از ظرفیت کارشناسی در این حوزه استفاده نشود. این در حالی است که قانونگذار در آیین نامه ماده ۳ قانون ارتقای بهره وری کشاورزی در مورد بهره بردارانی که از ظرفیت کارشناسان متخصص در جهت ارتقای بهره وری استفاده کنند تسهیلات و امتیازات خاص در نظر گرفته است، البته شاید اجرایی نشدن آن هم در تشدید این شرایط بی تقصیر نباشد!

به بیان فعالان اقتصادی حوزه کشاورزی گاهی قانون هم سدی بر مسیر بهره وری شده است به عنوان مثال ماده ۲۷ و ۲۸ قانون توزیع عادلانه آب که ممنوعیت استفاده از آب چاه برای اراضی غیر از زمینی که در پروانه بهره برداری آن چاه قید شده را وضع کرده است. در صورتی که به دلیل تعداد زیاد این گونه چاه ها در استان اگر پس از انجام مطالعات کارشناسی امکان انتقال آب های مجوزدار از اراضی کم بازده به اراضی پر بازده فراهم شود تاثیر قابل تاملی در بهره وری کل کشاورزی استان شاهد خواهیم بود.

ضعف اطلاعات کارشناسی کافی و عدم پذیرش الگوی کاشت متناسب با هر منطقه و همچنین فقدان اولویت ها و معیارهای متناسب با موقعیت و هدف (وزن ماده خشک، ارزآوری، امنیت غذایی و ...) نمونه دیگری از موانع بهره وری در حوزه کشاورزی استان است. به طوری که باعث شده استانی مثل استان کرمان که جزو استان های کم آب کشور محسوب می شود یکی از بزرگترین صادرکننده های آب مجازی کشور باشد! از آنجا که به نظر می رسد روند نصب کنترهای سنجش حجمی آب با وجود هدف گذاری های متعدد به کندی پیش می روند در شرایط فعلی چاره ای جز اصلاح الگوی کاشت مطابق با معیارهای بهره وری و متناسب با هر منطقه به منظور حذف محصولات غیراقتصادی و کم بازده و جایگزینی آن با محصولاتی که بهره وری لازم را تامین کند وجود ندارد، جای بسی تاسف است که این موضوع حتی در قوانین بالادستی مورد بی توجهی قرار گرفته است که اگر این طور نبود قانون گذار در ماده ۳۱ برنامه ششم برای رسیدن به خودکفایی ۹۵ درصدی کشور در مواد غذایی هدفگذاری نمی کرد!

یکپارچه سازی مدیریت فنی تولید، ارتقای مکانیزاسیون برای کاهش هزینه های تولید، معرفی و ترویج نمونه های موفق برای سایر کشاورزان و توجه به تکمیل زنجیره ارزش و صنایع تبدیلی کشاورزی استان از سایر راهکارهایی است که خبرگان اقتصادی معتقدند در صورت عملیاتی شدن سهم به سزایی در ارتقای بهره وری بخش کشاورزی استان خواهد داشت.

در نهایت پیشنهاد اتاق کرمان تعیین و معرفی سه رکن نظارتی، عملیاتی و مشاوره ای برای ارتقای بهره وری کشاورزی است به طوری که هم دولت و هم متولیان بخش خصوصی در قالب یک سیستم وظایف مشخصی را بر عهده گیرند و طبق برنامه زمانی مدون بر این امر مهم همت گمارند.

صنعت و معدن:

مطابق آمار رسمی متوسط رشد شاخص بهره وری کل عوامل تولید فعالیت معدن طی سالهای برنامه چهارم توسعه بیش از ۷ درصد و طی سالهای برنامه پنجم توسعه ۱/۹ درصد بوده است. از این منظر اگرچه با متوسط رشد سالانه ۴/۲ درصدی طی دوره ۸۴-۹۶، یکی از حوزه های موفق در ارتقای بهره وری بوده است اما شاهد کاهش رشد قبلاً ملاحظه آن بوده ایم.

در استان کرمان نیز با وجود این که به بهشت معادن مشهور است و ۴۸۸ معدن در حال بهره برداری در این استان نشان از ظرفیت بسیار بالای این حوزه دارد اما مطابق آخرین گزارش مرکز آمار ایران، ارزش مواد معدنی تولیدی استان در سال ۹۵ حدود ۷۶ هزار میلیارد ریال بوده که کمتر از ۱۰ درصد ارزش افزوده استان را به خود اختصاص داده است بنابراین نه در زمینه اکتشاف، نه استخراج و نه فراوری وضعیت قابل قبولی وجود ندارد. با بررسی های انجام شده یکی از دلایل بهره وری پایین در حوزه اکتشاف

معادن استان ضعف اطلاعات به روز در مورد پهنه ها است و زمان بر بودن فرایندها و روش های انجام کار در دستگاه های اجرایی که منجر به کاهش رشد سرمایه گذاری در این حوزه می شود نیز مزید بر علت شده است. اگرچه قانون گذار در ماده ۴۳ برنامه ششم توسعه با تعریف شورای استانی معادن سعی در تسریع سرمایه گذاری در این بخش داشته است اما به دلیل اختیارات محدود این شورا این هدف محقق نشده است.

در این مورد ضمن لزوم به روز رسانی بانک اطلاعاتی قابل استناد در حوزه اکتشاف همچنین می بایست با بازنگری ماده ۴۳ (در راستای تفویض اختیارات کامل شورای عالی معادن به شورای استانی) و استفاده ظرفیت شورای راهبردی توسعه مدیریت استان فرآیندهایی را که از سوی بخش غیر دولتی به عنوان مانع معرفی می شوند بررسی و اصلاح گردد و مسیر سرمایه گذاری این حوزه در استان تسهیل گردد.

به پیشنهاد صاحب نظران این حوزه اگر مشابه با بخشودگی های در نظر گرفته شده در ماده ۳۵ قانون رفع موانع تولید، تسهیلاتی برای حق الارض اکتشافات ذخایر بیش از یک مقدار مشخص، به عنوان مشوق تعریف شود می تواند زمینه حضور پرننگ بخش خصوصی برای ورود به این بخش را فراهم کند. ضمن این که برای جلوگیری از انحراف این تسهیلات می توان کمیته ای متشکل از نمایندگان بخش دولتی و بخش خصوصی برای نظارت بر این امر گمارد.

در حوزه فراوری شاید دلیل اصلی ضعف بهره وری تحریم ها و مشکلات ناشی از آن بوده که به کارگیری تکنولوژی های به روز را سخت کرده اما به نظر می رسد در همین شرایط نیز بسیاری از فعالان این حوزه عملکرد بسیار مناسبی از خود نشان داده اند بنابراین با ایجاد مکانیزمی جهت انتقال تجربیات کارآفرینان موفق حوزه معدن به سایرین از طریق مشاوره و آموزش می توان موجبات افزایش توان رقابت پذیری، توسعه مدیریت حرفه ای و توانمندسازی هرچه بیشتر فعالان اقتصادی این حوزه را فراهم آورد و از محل ارتقای بهره وری حوزه غنی معدن رشد اقتصادی استان را به نظاره نشست.

منابع:

سایت رسمی سازمان ملی بهره وری

سالنامه آماری استان کرمان ۱۳۹۵